

соціально очікуване поведіння в середі – відповідність вимогам середі. Описано внутрішній критерій – загальне психологічне благополуччя (суб'єктивна задоволеність, відчуття комфорту, пов'язані з багатством задоволення індивідуальних потребностей, з проблемою самовираження). Відзначено, що оптимальним варіантом вважається узгодженість по цим двом групам критеріїв. Джерел – 21.

Ключові слова: особистість, адаптивність, адаптованість, критерії адаптованості, психологічна адаптованість, соціально-психологічна адаптованість, соціокультурна адаптованість.

Kovalchuk A. A.

The phenomenon of adaptability as a subject of scientific analysis

This paper provides an overview and analysis of the adaptability of individual. Definite theoretical and practical contribution of the representatives of different psychological approaches who developed the mentioned problems has been done on the basis of domestic and foreign literature review. The diagnostic criteria of adaptation have been disclosed and described its species. Have been shown that in modern psychological research on definite problem there is no single methodological basis of adaptation investigation. It is considered as through individual personality characteristics or their relationship and through of the ability of the individual to choose of individual adaptation strategies, property of the individual to adapt to changing environmental conditions. Have been established that most authors combine criteria of individual adaptation or adaptation of in two groups: objective and subjective (or internal and external). Have been disclosed the external criterion of adaptability, which provides social achievement of expected behavior in the environment - compliance environment. Have been described the internal criterion - overall psychological well-being (subjective satisfaction, comfort associated with the ability to meet individual needs, the problem of expression). Have been indicated that adaptability consistency of these two groups of criteria is the best option.

Key words: personality, adaptability, adaptivity, adaptability criteria, psychological adaptation, social and psychological adaptation, sociocultural adaptation.

Ковальчук Алеся Андріївна – аспірантка кафедри загальної психології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ.

УДК 159.9.01:316.625:001.891.3

Круцюк О. В.

ЯВИЩЕ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ НАУК ЛЮДИНОЗНАВСТВА: ПІДХОДИ, КОНЦЕПЦІЇ, ТЕОРІЇ, МОДЕЛІ

У статті виділено та розкрито сутнісні індикатори поняття «волонтерська діяльність» як біологічного, соціального, економічного, політичного, культурного і психологічного явища. Явище волонтерської діяльності розглянуто під кутом зору різних наукових підходів. Встановлено, що відповідно до еволюційного підходу, волонтерство тлумачиться як фактор еволюції та розглядається поряд із поняттям взаємодопомоги. З правового підходу волонтерство розглядається як

законодавча база. Представники економічного підходу аналізують волонтерську діяльність через здійснення соціального внеску та отримання користі. Згідно культурного підходу, волонтерство є своєрідним каналом передачі норм і цінностей. Науковці, які обстоюють політичний підхід, вважають, що волонтерська діяльність слугує способом залучення до громадського життя. Соціологічний підхід визнає волонтерську діяльність однією із найважливіших та унікальних форм соціальної солідарності, яка об'єднує суспільство. Також з'ясовано психологічну суть поняття «волонтерська діяльність». Показано, що для психологічного підходу важливо ідентифікувати особистісні характеристики, які вирізняють волонтерів від не-волонтерів, а також ті їх особливості, що стосуються різних аспектів поведінки. Окрім цього, зроблено огляд тенденцій розвитку волонтерства у світі та описано три моделі волонтерства: традиційна «демократична модель», що полягає у тому, що волонтерство є національною традицією; «змішана модель», де волонтерство слугує виявом як традиції, так є і відносно новим соціальним явищем; і «пострадянська-квазідемократична модель», що характеризується схвальним ставленням до волонтерської діяльності з боку населення, проте реальна залученість до цього процесу залишається низькою. Також у статті волонтерство розглядається через призму низки теорій, серед яких: теорія систем та екологічних наслідків, теорія конфлікту, теорія розширення прав і можливостей, феноменологічна теорія, теорія соціального навчіння, теорія тривалості життя і теорія життєвого шляху, теорія соціального обміну. Розгляд волонтерства і волонтерської діяльності через призму різних теорій забезпечує багатовимірний підхід до виокремлення сутнісних індикаторів поняття волонтерської діяльності. Крім того, у статті визначаються спільні моменти волонтерської діяльності. На основі напрацювань у різних галузях людинознавства обрано робоче поняття волонтерської діяльності для психологічного дослідження.

Ключові слова: волонтерська діяльність, волонтерство, теорії волонтерства, моделі волонтерства, підходи до волонтерської діяльності, індикатори волонтерської діяльності.

Постановка проблеми. На перший погляд може здатися, що альтруїстичні вчинки – це явище, яке виходить за рамки звичайної людської поведінки, яку доводиться спостерігати щодня, особливо враховуючи сучасні індивідуалістичні тенденції, коли кожна людина намагається вижити у мінливому світі. Проте, як переконує світова практика, альтруїзм і просоціальна людська поведінка сьогодні – аж ніяк не виняток, а скоріше правило і така поведінка вже стала світовою тенденцією, що нарощує свої темпи. Не дивно, що такий феномен, як волонтерство отримало свою цілком заслужену увагу з боку науковців різних галузей. Наукова спільнота намагається знайти, наскільки це можливо, вичерпні відповіді на питання, які піднімає перед нею відносно нове явище – волонтерство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри те, що волонтерство і волонтерська діяльність як поле наукових пошуків опредметнилось для українських дослідників відносно недавно, світова наукова когорта вже має ряд фундаментальних напрацювань у різних галузях – соціології, політології, педагогіки і психології, зокрема. Психологічний аспект волонтерства і волонтерської діяльності розробляється Львовою А. М., Рудською А. І., Лях Т. Л., Кудрінською Л. О., Безпалько О. В., Косовою У. П., Азаровою О. С., Яницьким М. С., Певною М. В. та

іншими науковцями. Методологічні підходи до аналізу волонтерства не обійшли увагою Черепанова В. І., Гринь А. В., Кудрінська Л. О. Найбільш розробленою залишається проблема мотивації волонтерської діяльності (Шварц Т., Омото А., Снайдер М., Філіпс М., Вайнілович Н. А., Михайлова С. В., Певная М. В.). Однак існує ряд проблем, які потребують своєї теоретичної розробки і подальшого практичного застосування.

Мета статті - розкрити та виділити сутнісні індикатори волонтерства як біологічного, соціального, економічного, політичного, культурного і психологічного явища.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Для досягнення поставленої мети оберемо робоче поняття волонтерства і волонтерської діяльності.

Волонтерська діяльність має багато дефініцій, однак, в цілому, цей різновид діяльності можна визначити як добровільну, безкорисливу, соціально спрямовану, неприбуткову діяльність, що здійснюється волонтерами та волонтерськими організаціями шляхом надання волонтерської допомоги.

Дефініції явища волонтерської діяльності присвячено цілий ряд робіт як вітчизняних, так і зарубіжних науковців [1-7]. Зокрема, Певная М. В. (2016) пропонує визначити волонтерство як суспільну систему добровільницьких структур, що існує у контексті соціальних, економічних, політичних відносин, функціонує на основі легітимних норм, традицій, зразків і правил поведінки спільності добровольців з опорою на загальнолюдські цінності, а також продукує волонтерські практики.

У зарубіжній і вітчизняній традиціях науковці схильні ототожнювати поняття добровільництва і волонтерства, добровільної діяльності й волонтерської діяльності.

Іванік О. Л. (2013) з посиланням на Оксфордський словник наводить визначення добровільницької діяльності як типу соціально схвалюваної громадської поведінки, яка має на меті зміну навколишнього середовища через будь-які корисні заходи, яка характеризується етичним і творчим рівнем соціальної активності та є умовою різного роду розвитку особистості – інтелектуального, особистісного, діяльнісного.

У своїх попередніх наукових пошуках, здійснюючи аналіз психологічного змісту поняття волонтерської діяльності, ми прийшли до висновку, що під нею варто розуміти готовність добровільно пожертвувати своїм заради блага чужої людини. Саме у цьому визначенні закладена психологічна суть діяльності волонтера, особливості його особистості та унікальність людської природи.

Аналіз сутності волонтерства як явища можливе з позицій різних дисциплінарних підходів: еволюційного, правового, політичного, економічного, культурного, соціологічного та психологічного.

Для розуміння суті волонтерства з позиції еволюційного підходу, звернемося до праці Кропоткіна П. О. (2007), де він розглядає взаємодопомогу як фактор еволюції. Аналізуючи ідеї Дарвіна Ч. Р. і Уоллеса А. Р., він констатує, що завдяки напрацюванням Дарвіна Ч. Р. стало можливим охопити широкий спектр явищ в одне широке узагальнення. Пристосування всіх живих істот, їх розвиток стали розумітися через єдиний процес – боротьбу за існування та проти несприятливих умов.

Проте, вказує Кропоткін П. О., поняття боротьби могло би втратити свій смисл, якби його розуміли дуже вузько, тобто як боротьбу між індивідами за існування. Насправді ж боротьбу треба розуміти й у широкому, метафоричному смислі, який включає у себе залежність однієї істоти від іншої. Чарльз Дарвін показує, що у спільнотах тварин боротьба за існування між окремими її членами зникає і замість неї вступає сприяння (кооперація). Завдяки останній вид тварин має більші шанси на виживання. Таким чином, найбільш пристосованими є не той, хто фізично сильніший, а той, хто вміє підтримувати один одного, заради блага всього суспільства.

Другий - правовий підхід - відображається у закріпленні поняття волонтерської діяльності, її специфіки, принципів, напрямів у чинному законодавстві. В українському законодавстві волонтерська діяльність має статус добровільної, неприбуткової соціально спрямованої діяльності, яку здійснюють волонтери та волонтерські організації через надання волонтерської допомоги.

Відповідно до економічного підходу, волонтерська діяльність може бути пояснена через призму двох моделей: моделі особистої вигоди та моделі суспільних благ. Згідно з першою моделлю, існують два фактори, які виправдовують затрати волонтерів, зокрема, ресурсних і часових, з точки зору економічної моделі «затрати-вигоди»: 1) волонтери мають можливість отримати освіту, встановити корисні контакти чи набути важливих навичок, які у перспективі сформують особистісний капітал (інвестиційна модель); 2) волонтери отримують емоційну вигоду в процесі здійснення волонтерської діяльності (модель споживання).

Друга модель – модель суспільних благ. В її основу покладений виключно альтруїзм волонтерської діяльності. Доброволець готовий жертвувати особистим часом, своїми силами заради допомоги тим, хто цього потребує. Якщо розвинути ідею цієї моделі, то можна припустити, що з часом волонтерська допомога, досягнувши певних масштабів, може повністю замінити собою надання державних послуг, якщо за непередбачуваних обставин держава не зможе надавати такі послуги своїм громадянам.

Політичний підхід до пояснення волонтерства як суспільного явища та волонтерської діяльності полягає в тому, що такий вид діяльності дозволяє задіяти членів суспільства у політичному житті й сформувати певні навички. Волонтерство стає засобом поширення громадянських цінностей і підвищення культурного рівня громадян. Відповідно до іншої політичної концепції, діяльність некомерційних, неурядових організацій (у тому числі благодійних та волонтерських) можна виокремити у «третій сектор», який виникає між державою та комерційними структурами і виконує функцію буферної зони. Некомерційні організації, зокрема, волонтерські, виконують ті завдання і функції, які не в змозі виконати держава з огляду на певні причини.

Культурний підхід пов'язує рівень розвитку волонтерства із розвитком культури у суспільстві, наявністю у ньому певних традицій. В свою чергу, волонтерство як феномен можна також розглядати як культурне явище, яке транслює певні культурні традиції і духовні цінності.

Соціологічний підхід пояснює феномен волонтерства як соціальний феномен, соціальний інститут, який формується на основі взаємодії як окремих людей, так і цілих організацій. Волонтерська діяльність розглядається як соціальна діяльність, соціальний рух, соціальна спільність, соціальний ресурс і цінність.

Волонтерська діяльність визнається однією із найважливіших й унікальних форм соціальної солідарності, яка згуртовує суспільство і сприяє інтеграційним процесам. З точки зору соціологічного підходу, важливо розуміти соціальний портрет, профіль волонтера.

Психологічний підхід має на меті ідентифікувати особистісні характеристики, які відрізняють волонтерів від не-волонтерів та стосуються різних аспектів їх поведінки, а також виявити специфічні мотиви здійснення волонтерської діяльності. У рамках психологічного підходу важливо виокремити індивідуальні відмінності і психологічні характеристики волонтерів з акцентами на причинах, за яких добровольці за відсутності матеріального стимулювання готові допомагати тим, хто такої допомоги потребує.

Напрацювання всіх цих підходів дозволяє охопити всю багатоманітність умов, в яких розвивається волонтерство, і розкрити багаторівневість цього явища.

Певная В. М. у своїй монографії через призму системного, інституціонального і діяльнісного підходів здійснює огляд тенденцій розвитку «третього сектору», а також аналізує відмінності особливостей волонтерства у різних країнах, які вона умовно співвідносить із трьома моделями волонтерства. Коротко зупинимось на кожній з них для того, щоб зрозуміти умови, які задають напрямок розвитку волонтерства саме в Україні і, в кінцевому випадку, дадуть змогу охопити більш широкий спектр причин, що обумовлюють вибір громадян на користь волонтерства, і що, як наслідок, відобразиться на мотиваційному профілі волонтерської діяльності.

Традиційна демократична модель волонтерства, поширена у таких розвинених країнах, як США, Канада, Австралія та інших, демонструє сталий напрям розвитку волонтерства, враховуючи існуючі соціальні та економічні умови. Специфіка цієї моделі полягає у тому, що волонтерство є сформованою національною традицією, і має високий рівень професіоналізації цієї діяльності та управлінських процесів.

Змішана модель волонтерства властива країнам Європейського Союзу. Ця модель об'єднує країни, де волонтерство є виявом як національної традиції, так і може проявляти себе як нове соціальне явище. Зміст діяльності волонтерів характеризується високим рівнем диференціації мотивації і підтримкою населення, а у суб'єктивному плані спостерігається прагматизація волонтерської праці через зміну її мотивації.

Пострадянська - квазідемократична модель волонтерства характерна для країн пострадянського простору, зокрема, для України. Розвиток волонтерства у рамках цієї моделі має дискретний характер. Загалом населення ставиться схвально до волонтерської діяльності, проте когнітивна, поведінкова та емоційна залученість залишається невисокою.

Українське волонтерство вирізняється на тлі інших країн тим, що воно активізувалося у відповідь на гостру кризу у суспільстві й неможливість держави вирішити нагальні соціальні, а то і державні проблеми. Яскравим прикладом може слугувати виникнення потужного волонтерського руху у 2014 році по забезпеченню військовослужбовців Збройних сил України харчуванням теплим одягом та необхідним обладнанням, а також по наданню гуманітарної допомоги цивільному населенню у зоні проведення АТО.

Однак, існують спільні риси волонтерства, які виявляються незалежно від територіальної належності. Науковець Michael E. Sherr (2008), досліджуючи феномен волонтерської діяльності, вважає, що це поняття включає в себе набагато більше, аніж безоплатну працю, а саме - людей, які здійснюють свідомий вибір на користь допомоги суспільству. Така допомога, вказує автор, виходить за рамки основних зобов'язань добровольця.

Michael E. Sherr здійснює аналіз волонтерської діяльності через призму низки теорій поведінки. Процес здійснення волонтерської діяльності заохочує добровольців збагачувати свій особистісний потенціал, одночасно вирішуючи гострі соціальні проблеми. Наукова праця дослідника ілюструє, як теорії людської поведінки можуть бути застосовані до феномену волонтерської діяльності. Описані теорії можуть бути використані волонтерами як інструменти при плануванні заходів, стратегій і тактик взаємодії, а також для розуміння поведінки в цілому.

Теорія систем та екологічних наслідків постулює тезу про те, що люди, групи і спільноти є антропогенними системами, які пов'язані з іншими системами. Вони мають свої межі, що забезпечують власну ідентичність. Ці системи взаємодіють з навколишнім середовищем за допомогою вхідних і вихідних динамічних операцій. Волонтерська діяльність є одним із способів здійснення такої взаємної операції між системами. Michael E. Sherr вказує на те, що організації, підприємства, що забезпечують можливості для здійснення волонтерства, можуть бути чинником створення позитивних суспільних відносин. Волонтерство може змінити те, яким чином люди думають про інших, може сприяти виникненню загального відчуття участі і довіри між членами суспільства, тобто системами.

Теорія конфлікту, яка розглядає конфлікт як щось бажане, що надає руху соціальним діям і сприяє встановленню соціальної справедливості, - знаходиться у протиріччі з теорією систем, для якої виконання соціальних функцій і взаємодія передбачають досягнення згоди між елементами. З точки зору теорії конфлікту, стабільність і гармонійне функціонування – це щось незвичайне. Теоретики конфлікту вбачають у примусі, змінах, протиріччі нормальний стан взаємодії між людськими системами. Центральними для цієї теорії є три поняття – «додаткова вартість», «влада» і «підпорядкування». Щоб зрозуміти, як співвідноситься дана теорія із волонтерською діяльністю, необхідно добровільність розглянути стосовно згаданих ключових понять теорії. Наприклад, як волонтерство впливає на владу і навпаки.

Волонтерство дозволяє людям, незалежно від віку, статі, рівня освіти, сімейного стану та соціально-економічного рівня, отримати доступ до різного роду джерел, щоб взаємодіяти один з одним задля досягнення загальних цілей. Наприклад, соціальні працівники можуть за допомогою волонтерства впливати на поточні владні відносини, щоб забезпечувати соціальну справедливість. З іншого боку, люди, наділені владою, можуть задавати параметри для волонтерства, взаємодіяти і здійснювати контроль над ним. Прикладом може слугувати створення волонтерської організації та школи волонтерів при Міністерстві оборони України на період проведення АТО.

Теорія розширення прав і можливостей базується на поняттях теорії конфлікту шляхом розробки стратегій щодо усунення експлуаторських умов у соціальному середовищі. Загалом, розширення прав та обов'язків стосується процесу, за допомогою якого люди, організації, спільноти отримують владу, щоб

розпоряджатися своїми справами і брати участь у політичних процесах у своїх громадах. Теоретики розширення прав і можливостей зосереджуються на процесах, які призводять до соціального розшарування. Науковці розділяють думку про те, що владні відносини можуть надати можливість протистояти, а також ініціюють структурні зміни у соціальних системах. Соціальні зміни можуть відбутися в тому разі, коли існує достатній потенціал колективної дії. Остання підтримується за рахунок індивідуальної свідомості. Колективні дії можуть нарощувати свій потенціал шляхом обміну досвідом між окремими особами, які готові працювати разом задля вирішення загальної соціальної проблеми. Процес обміну інформацією і колективним досвідом, пов'язаних із соціальними проблемами, сприяє підвищенню критичної свідомості.

Розглянемо волонтерство через феноменологічну теорію. Підвищення критичної свідомості відбувається через процес формування сенсу культурної, ситуативної, контекстуальної реальності людини, що складає її досвід. У процесі обміну досвідом люди, усвідомлюючи спільне і відмінне у власному відображенні реальності, будують колективну реальність. Феноменологічна теорія дозволяє зрозуміти, як розвиваються такі сконструйовані реальності.

Ця теорія стосується того, як люди інтерпретують події, які розгортаються навколо них, і як ці події пов'язані із їхнім життям. Феноменологія охоплює аналіз історії, культури, а також індивідуальні і групові перспективи, що впливають на те, як люди визначають сенс свого існування. Теорія постулює, що норми, відносини, групи і соціальні інститути не є незалежними, вони є фактично об'єктами. Швидше за все люди створюють загальну реальність за допомогою соціальної взаємодії. В залежності від того, як люди вибудовують взаємодію один з одним, змінюється значення подій і їхній зміст для кожного окремо.

Застосування ідей феноменологічної теорії є корисним, оскільки вони нагадують, що соціальним працівникам необхідно досліджувати унікальний соціальний контекст кожної окремої особи, групи чи спільноти. Розуміння унікальності соціального контексту є особливо важливим для роботи з волонтерами.

Кожна людина має свій унікальний життєвий досвід. Тому соціальний контекст для волонтера, який працює, приміром, із безпритульними, значно відрізняється від соціального контексту добровольця, який працює із військовими. Люди приписують різні значення аналогічним життєвим переживанням. Наприклад, для організації, що залучають до роботи добровольців, надважливо розуміти унікальність причин, з яких людина залучається до волонтерства. Відповідно до феноменологічної теорії, волонтерство є практичним способом допомоги людям знайти новий сенс, значення їхнього життя.

Волонтерство розглядається також через призму теорії соціального навчання. Науковці, що відстоюють цю теорію, мають переконання, що очікування, емоції, стреси впливають на закріплення певної форми поведінки. Моделювання та імітація – центральні процеси згідно теорії соціального навчання. Це процеси, за допомогою яких люди можуть набути нову поведінку або змінити вже наявну, спостерігаючи за поведінкою інших людей. Теоретики вказують, що спостереження за бажаною поведінкою і наступне залучення до її виконання має наслідком розвиток почуття самоефективності. Самоефективність і ефективність очікування – ключові поняття теорії соціального навчання.

Дана теорія забезпечує основу для концептуалізації волонтерської діяльності як психологічного феномену. Сім'я і друзі часто є тим містком, за допомогою якого люди залучаються до волонтерства. Наприклад, слухаючи історії друзів, батьків, знайомих, у людини з'являється очікування, що вона також може виконувати волонтерську діяльність. Крім того, чим довше людина займається волонтерською діяльністю, тим більш охоче вона долучається до інших видів волонтерської діяльності, адже вона сформувала у себе почуття самоефективності на основі попереднього досвіду.

Michael E. Sherr при розгляді проблеми волонтерської діяльності також бере до уваги теорію тривалості життя і теорію життєвого шляху. Це два різні способи пояснення, як поведінка людини розвивається і змінюється протягом усього життєвого циклу. Обидві теорії розглядають розвиток людини як складну взаємодію фізіологічних, психологічних, соціальних і духовних процесів. Теорія тривалості життя підкреслює важливість фізичного і особистісного розвитку, який відбувається на чітко визначених вікових етапах. Теорія життєвого шляху має за основу соціологічну точку зору, яка підкреслює вплив спільної історії та культури. Теорія тривалості життя має свої корені в ідеях теорії психосексуальних стадій розвитку З. Фрейда.

Більш впливовими виявились ідеї Е. Еріксона про людський розвиток протягом усього дорослого життя. Він відстоював думку про те, що людський розвиток залежить від самих людей, які вирішують життєві завдання, що виникають у закономірній послідовності. Е. Еріксон розробив модель розвитку, за якою життєвий цикл поділений на вісім етапів. Зазвичай, переходи між цими життєвими етапами супроводжується особистісною кризою. Волонтерська діяльність спонукає виходити за рамки своїх основних зобов'язань, допомагає пом'якшити ці життєві переходи людям різного віку, розвивати позитивну самоідентифікацію, почуття власної значимості від принесеної користі суспільству.

Крім вже згаданого, волонтерство може розглядатися як шлях запобігання емоційному вигоранню представників професій із високим рівнем стресу, адже воно допомагає вибудувати здорову життєву перспективу. Особливо допоміжним волонтерство є для людей похилого віку, адже воно дозволяє залишатися корисним та активним навіть у поважному віці. Допомагаючи іншим, люди переосмислюють минуле й можуть відчуті цілісність свого життя.

Залучення до волонтерства клієнтів як одна із форм роботи спонукає їх іти на певний ризик, працюючи з новими людьми, імпровізуючи і беручи на себе ініціативу. Також соціальні працівники і психологи можуть допомогти клієнту сформулювати успіхи, досягнуті за допомогою волонтерства, і перенести їх на інші сфери життя.

Теорія соціального обміну пояснює поведінку людини на основі власних інтересів і вибору, зробленого для досягнення персональних цілей. Основна теза теорії полягає в тому, що люди роблять певний вибір, щоб максимізувати вигоди і мінімізувати втрати. Ключовою ідеєю теорії соціального обміну є ідея взаємного обміну. Він відноситься до очікування, що, коли людина отримує винагороду, вона робить у відповідь гарні речі для інших. Крім того, взаємний обмін включає в себе ідею, що взаємодія між людьми повинна залишатися стабільною. Культурні норми і закони передбачають параметри, які визначають взаємні обміни.

На перший погляд, теорія соціального обміну може здатися недоречною стосовно волонтерства. Ретельніший розгляд, однак, показує, що теорія соціального обміну є однією з найбільш важливих теорій для розуміння волонтерства як психологічного феномену. Існує багато потенційних переваг добровольчої діяльності. Праця на добровільних засадах дає людям можливість висловити або продемонструвати свої переконання; вивчати нові речі; нівелювати почуття провини, сорому та ізоляції, підвищити власну впевненість і почуття ефективності. Зобов'язання волонтера безпосередньо пов'язані з поняттям взаємних обмінів. Волонтери стають відданими організаціям, коли їх особисті інтереси збігаються з інтересами і потребами організації.

Описані теорії, можливо не пояснюють феномен волонтерства у повній мірі, проте, кожна з них буде корисна в певних ситуаціях і має розглядатися в якості важливого інструменту для роботи з добровольцями. Теоретичні основи дадуть психологу чи соціальному працівнику необхідну інформацію, оцінюючи ситуацію при прийнятті важливих рішень в практичних ситуаціях. Багато факторів впливають на те, чому люди долучаються до волонтерства і продовжують ним займатись. І ці знання необхідні для керівників організацій, що працюють пліч-о-пліч із добровольцями.

Хоча кожна теорія є занадто вузькою, щоб пояснити явище волонтерської діяльності, але разом з тим багатовимірний підхід забезпечує розмаїття точок зору для організації роботи з добровольцями.

Висновки. По-перше, в різних науках про людину ми знаходимо різноспрямоване, з різним змістовим наповненням визначення поняття волонтерської діяльності: з погляду прихильників еволюційного підходу – волонтерська діяльність тлумачиться через взаємодопомогу як фактор еволюції; представники економічного підходу стоять на засадах розуміння даного явища як соціального внеску та отримання користі; культурний підхід розглядає волонтерську діяльність як канал передачі норм і цінностей; науковці, які відстоюють політичний підхід, тлумачать волонтерську діяльність як спосіб залучення до громадського життя; з правового підходу – вона розглядається як законодавча база. Слід наголосити на психологічному підході до волонтерської діяльності. Психологічна суть цього поняття полягає у тому, що під волонтерською діяльністю слід розуміти готовність добровільно жертвувати своїм заради блага чужої людини. Це є сутнісні індикатори поняття «волонтерська діяльність».

По-друге, на перетині зазначених наукових підходів визначаються деякі спільні моменти волонтерської діяльності: її мета полягає у перетворенні навколишньої дійсності, вирішенні соціальних проблем, задоволення потреб тих, хто потребує допомоги; мотиви такої діяльності можуть бути, як альтруїстичними, так і егоїстичними, а результат тлумачиться як благо. Сенс такої діяльності полягає в тому, що переслідується соціальна, а не економічна ефективність.

По-третє, робоче поняття для психологічного дослідження з урахуванням напрацювань у різних галузях людинознавства наступне: волонтерська діяльність - це соціально схвалювана добровільна безкорислива діяльність з опорою на загальнолюдські цінності, що здійснюється волонтерами та волонтерськими організаціями, яка має на меті зміну навколишнього середовища через надання волонтерської допомоги, і продуктом якої є благо.

Перспективи подальшого дослідження мають полягати у площині вивчення динаміки розвитку волонтерського руху в Україні з урахуванням психологічних змін у суспільній свідомості.

Список використаної літератури

1. Певная В. М. Волонтерство как социальный феномен: управленческий подход : дис. докт. соц. наук : 22.00.08 / Певная В. М. – Екатеринбург, 2016. – 368 с.
2. Іванік О. Л. Волонтерство: дефінітивний аналіз / О. Л. Іванік. // Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, Том. I, Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. – 2013. – №39. – С. 105–108.
3. Певная М. В. Управление волонтерством: международный опыт и локальные практики: [монография] / М. В. Певная; М-во образования и науки Рос. Федерации, Урал. федер. ун-т. – Екатеринбург: Изд-во Урал. федер. ун-та, 2016. – 434 с.
4. Sherr, M. E. (2008). Social work with volunteers: Developing context-specific optimal partnerships. Chicago, IL: Lyceum Press: 31-46.
5. Snyder, Mark and Omoto, Allen (2009). Who gets involved and why? The Psychology of volunteerism, Youth Empowerment and Volunteerism: Principles, Policies and Practices, City University of Hong Kong: 1-18.
6. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19 квітня 2011 року №3236-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>.
7. Крпоткин П. А. Взаимопомощь как фактор эволюции [Електронний ресурс] / П. А. Крпоткин. – 2007. – Режим доступу до ресурсу: http://www.dragondreaming.org/ru/wp-content/uploads/sites/11/2016/04/Kropotkin_P_A_Vzaimopomosch_kak_faktor_evolyutsi.pdf.

Транслітерація

1. Pevnaja V. M. Volonterstvo kak social'nyj fenomen: upravlencheskij podhod : dis. dokt. soc. nauk : 22.00.08 / Pevnaja V. M. – Ekaterenburg, 2016. – 368 s.
2. Ivanik O. L. Volonterstvo: definitivnij analiz / O. L. Ivanik. // Aktual'ni problemi psihologii: zbirnik naukovih prac' Institutu psihologii imeni G.S. Kostjuka NAPN Ukraïni, Tom. I, Organizacijna psihologija. Ekonomichna psihologija. Social'na psihologija. – 2013. – №39. – S. 105–108.
3. Pevnaja M. V. Upravlenie volonterstvom: mezhdunarodnyj opyt i lokal'nye praktiki: [monografija] / M. V. Pevnaja; M-vo obrazovaniya i nauki Ros. Federacii, Ural. feder. un-t. – Ekaterenburg: Izdv-vo Ural. feder. un-ta, 2016. – 434 s.
4. Sherr, M. E. (2008). Social work with volunteers: Developing context-specific optimal partnerships. Chicago, IL: Lyceum Press: 31-46.
5. Snyder, Mark and Omoto, Allen (2009). Who gets involved and why? The Psychology of volunteerism, Youth Empowerment and Volunteerism
6. Pro volonters'ku dij'al'nist': Zakon Ukraïni vid 19 kvitnja 2011 roku №3236-VI [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu do resursu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>.
7. Kropotkin P. A. Vzaimopomoshh' kak faktor jevoljucii [Elektronnij resurs] / P. A. Kropotkin. – 2007. – Rezhim dostupu do resursu:

Круцюк О. В.

Явление волонтерской деятельности в контексте наук человековедения: подходы, концепции, теории, модели

В статье выделены и раскрыты сущностные индикаторы понятия «волонтерская деятельность» как биологического, социального, политического, культурного и психологического явления. Явление волонтерской деятельности рассмотрено под углом зрения разных научных подходов. Установлено, что в соответствии с эволюционным подходом, волонтерство - это фактор эволюции и рассматривается рядом с понятием взаимопомощи. С правоведческой точки зрения, волонтерство рассматривается как законодательная база. Представители экономического подхода анализируют волонтерскую деятельность сквозь призму осуществления социального взноса и получения выгоды. В соответствии с культурным подходом, волонтерство есть своеобразным каналом передачи норм и ценностей. Ученые, которые отстаивают политический подход, считают, что волонтерская деятельность служит способом привлечения к общественной жизни. Социологический подход признает волонтерскую деятельность одной из самых важных и уникальных форм социальной солидарности, которая объединяет общество. Также выяснено психологическую суть понятия «волонтерская деятельность». Показано, что для психологического подхода важно идентифицировать личностные характеристики, которые отличают волонтеров от не-волонтеров, а также те их особенности, которые касаются разных аспектов поведения. Кроме этого, рассмотрены тенденции развития волонтерства в мире и описаны три модели волонтерства: традиционная «демократическая модель», которая заключается в том, что волонтерство есть национальной традицией; «смешанная модель», где волонтерство служит выражением как традиции, так и является относительно новым социальным явлением; «постсоветская - квазидемократическая модель», которая характеризуется одобрительным отношением к волонтерской деятельности со стороны населения, однако, реальная вовлеченность людей в этот процесс остается низкой. Также в статье волонтерство рассматривается сквозь призму ряда теорий, среди которых: теория систем и экологических последствий, теория конфликта, теория расширения прав и возможностей, феноменологическая теория, теория социального научения, теория длительности жизни и теория жизненного пути, теория социального обмена. Рассмотрение волонтерства и волонтерской деятельности сквозь призму разных теорий обеспечивает многомерный подход к выделению сущностных индикаторов понятия волонтерской деятельности. Кроме этого, в статье определяются общие моменты волонтерской деятельности. Основываясь на работах в разных отраслях человековедения, избрано рабочее понятие волонтерской деятельности для психологического исследования.

Ключевые слова: волонтерская деятельность, волонтерство, теории волонтерства, модели волонтерства, подходы к волонтерской деятельности, индикаторы волонтерской деятельности.

Krutsiuk O. V.

The phenomenon of volunteer activity in the context of humanology sciences: approaches, concepts, theories, models

The article deals with the essential indicators of the term of volunteer activity as a biological, social, economical, political, cultural and psychological phenomenon. Volunteer activity was reviewed in the context of different scientific approaches and theories. It was established that volunteering is interpreted as a factor of evolution and regarded in proximity to the term 'cooperativeness' according to evolutionary approach. According to jurial approach volunteering is thought of as legislative framework, in the context of economical approach – as social contribution and getting benefits. Also volunteering is understood as a transfer channel of norms and values; a way of integration in public life, a form of social solidarity. It was found a psychological essence of the term 'volunteer activity'. Besides it was given a review of the main tendencies in volunteerism and a description of three models of volunteering. Shown what is common to all approaches in the context of volunteer activity. Furthermore the working concept of volunteer activity was chosen for further psychological research.

Key words: *volunteer activity, volunteering, theories of volunteerism, models of volunteering, approaches to volunteerism, indicators of the volunteer activity.*

Круцюк Оксана Володимирівна – аспірантка кафедри загальної психології факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

UDK 159.92

Labezna L.P.

SUBSTANTIVE PROCEDURAL BASES FOR THE IMPLEMENTATION OF THE PROGRAM FOR THE FORMATION OF ADAPTIVE COPING STRATEGIES FOR STUDENT YOUTH

The article discusses the substantive and procedural foundations for the implementation of the program for the formation of adaptive coping strategies for student youth. The possibilities of using the concept of an ideal image as part of a person's mental culture in the process of further educational work on the introduction of psychological and pedagogical conditions for the "inclusion" of students in a new educational environment are considered.

Key words: *social and psychological factors, adaptation, adaptive strategies, professional adaptation. Змістовно-процесуальні засади реалізації програми формування адаптивних стратегій копінг-поведінки студентської молоді*

The relevance of the study. The problem of getting high-quality professional knowledge to students doesn't not lose its actuality in modern conditions of society. The study of the adaptation processes in higher education is essential to research. Man reflects the social and psychological reality in two-way process of interaction with social life. Individual activity is specified by human needs to belong to a society, to identify with a particular social group from the perspective of social psychology. Group requirements to behavior determine the individual to appropriate behavior and communication strategies. It's generally known that a starting device of the human adaptation process is the change of